

estel cessa abruptament, en tota la línia, coincidint perfectament amb la frontera lingüística: *estel* (o *estrel*) fins al cim de les dues Nogueres però ja *estela* a la Vall d'Aran, Alt Arieja i Aude, a Luixon, Lescun, Bearn, etc.; enlloc, ni un cas excepcional del masculí en l'ALF o en el FEW XII, 252-4.

És singular, perquè veiem de nou el masc. més enllà de la mar: lo. *istéddu*, camp. *steddu*; també a Còrsega sabem que «a volte *stéllu* è usato in vece di *stella*», i hi ha *stillu* a la Calàbria septentrional segons Rohlfs. Porru explica que en el Campidano «la gente di contado dice *stellas* quelle stelle che rispionono più delle altre, chiama poi *steddus* le stelle fisse che per la maggior lontananza del globo appariscono piccole e di poca luce», distinció que a MLWagner li confirmen en les arcaïques zones de Nuoro i del Sarrabus (*Diz. Et. Sdo.*, 689): l'incertada conclusió que M-Lübke (*KJRPh.* vi, 144) i Wagner treuen d'això i de la -ll- de la forma *stella* és que aquesta forma femenina és un manlleu de l'italià i que només el masculí (*i*) *steddu* és genuí a Sardenya.

Com nasqué aquesta forma masculina, limitada al català i a les illes, o poc més, del Sud d'Itàlia, no és gens clar. Rohlfs (*Rom.Helv.* iv, 54) sospita que es degui a influència de l'hellenisme ll. *astrum*. Dit així, això no em convenç més que la idea de M-Lübke, que atribuïa a *astrum* la *r* adventícia d'*estrella*. Tanmateix és veritat que *astrum* no era sol, perquè els altres noms llatins sinònims, *signum* i *sidus*, 'estel' i 'constel·lació', eren també neutres en -u, com *astrum*. És, doncs, ja versemblant que entre tots tres actuessin sobre STELLA en aquest sentit. Però sobretot perquè tant o més usats eren llurs plurals *signa*, *sidera*, *astra*, i de consegüent ja no pot sorprendre que alguns en zones de les més conservadores dins la Romània, tinguessin la impressió que STELLA era també un plural neutre en -A, com el d'aquells mots, i quan es tractava d'anomenar no pas cap conjunt, sinó un astre ben especial i distingit, com l'*estel de l'alba*, es vagi extraure, del pretès col·lectiu o plural STELLA, un pseudo-singular *STELLUM: en aquest ús, en efecte, és com hem vist aquest mot en Llull, en Genebreda, StVicentF, i en els parlars de l'Alt Pallars i de l'Alt Aragó.

També és possible que s'hi afegís un altre corrent. Em crida, en efecte, l'atenció el fet que mentre en portuguès no hi ha altra forma que el fem. *estrela*, tanmateix per anomenar les Cabrelles es digui o *sete-estrelô* o *setestrelô*, com ens ensenya Volpati, ben informat per Leite de Vasconcelos i altres fonts (*ZRPh.* LII, 1932, 197).

L'anomenar *set estels* és un fet de pertot; en la *Crònica* de Jaume I: «e podia hom veer bé *set esteles* en lo cel» (*Cròn.*, Ag., 337), «alt en lo cel són *set steles*, la luna primera, e totes prenen sa virtut del sol», StVicentF (*Serm.* i, 82.30). És ben sabut el gran paper que fan en la literatura, i en les creences, dels romans, els *Septem Triones* (així des de Ciceró i Virgili), soldat com a *septentrio*, -ionis, des de Ciceró i Ovidi, com a nom del Carro Gran i l'estel de Tramuntana. Però em sembla que tot això ja venia dels astrònoms i astròlegs

d'Orient, car ja Clement d'Alexandria (fi S. II d. C.), filòsof i observador de la Natura tant com teòleg, ens parla del *ἐπτάστερον ὄστρον* 'la constel·lació dels set estels' (813). Al meu entendre el *sete-estrelô* portuguès no és més que un calc d'aquest gr. *ἐπτά-ὄστρον* de la gran tradició astronòmica i astrològica dels babilonis i els antics egipcis. Doncs bé, el poble romànic devia analitzar aquest compost SEPTEM-STELLUM ètímon probable del port. *sete-estrelô* i creure així que en podia extraure un neutre *STELLUM individual per a cada un dels astres de qualsevol constel·lació.

DERIV.: *Estelat* adj. [1388; StVicentF; *DTol.* 1647]; «estava *astrelát*» 'el Cel era ple d'estels' (Boí, 1971); «quedà serè i *estrellat* lo cel», B. de Maldà (*Coll.* B. V., 180); 'esmaltar d'estels, o de pics blancs': «una mar sempre en moviment, / qu'estelen de pics blancs les cofes de les dones; / hi ha barraques a pertot: / comèdies dolentes o bones», ASaisset (*Catal. del Ross.*, 140). *Estelada* col·le. 'la cel·lèstia': «lo sabi ancià, que des d'un cim l'ovira, / sent estremir lo cor com una lira; / veu a l'Àngel d'Espanya, hermós y bell, / que ahí amb ses ales d'or cubrí a Granada, / axamplar-les avuy com l'*estelada* / y fer-ne l'ampla terra son mantell», *Atl.* (308); «l'esplendent *estelada*, esmortuhint ab son guspirejar los llums de les masies --- y'ls grills y galipaus, ofegant ab sa cantúria los remors de portes y finestres, assenyalaven la dolça hora del repòs», «la broma qu' enfosquia 'l cel, deixava rel·luhir al lluny els munts d'estrelles de la *estelada*», Pons i Mass. (*Trascant p. l. S.*, 8, 21); *estelància*. *Estelet*. *Esteleta*. *Estellar*.

Estiillat (*astillát*) presenta un cert problema: essencialment deu ser variant d'*estelat* 'serè, absolutament serè': ho anoto a Balenyà (1935), Gresolet (1936) i Catllús (1954): *el cel estava estiillat*; té caràcter ponderatiu: «ja està ben *astillát!*» sentit tres o quatre cops en el sector Cardona-Lladurs (1963); AMAlcover ja va anotar «un dia ben clar i *estiillat*» a un pare del Miracle, nadiu d'Hostafrancs de Segarra (*BDLC* ix, 1916, 128). Algun cop també ho sento com a verb reflexiu en el sentit de 'tirar a asserenar-se': *semblarie que s'estiillés* a Aguilar de Bassella (1957). Més rarament també ho he sentit amb la *r* *repercussiva*: «el cel està ben *astriillát*» a Vilanova de Sau (1935), i aquesta és l'única forma que recollí el *DAG*. [1890], localitzant-la a Vic i Cardona (d'on *Dfa.*). La -i-, però ha de ser deguda a alguna contaminació. Aquesta variant amb -r- podria fer creure que fos la d'una variant d'*estrijolar* STRIGILARE, que bé podia passar a *estriillar*, tal com VIGILARE a *veillar*, i això em sembla realment ben raonable perquè, netejant-se el cel, és com si se'l netegés dràsticament amb un estrojol (a imitació del cavall). D'altra banda els mallorquins usen *estillar* amb un sentit com 'especificar, aclarir': «per què deim 'Dicc. Català' y no 'Mallorquí' ni 'Llemosí'? --- aclariment d'un concepte que convé que consti ben *estillat*», «tenir la llengua *estillada*», AMAlcover (*BDLC* i, 61; XII, 187), i també com a transitiu: «hora és de l'Espòs, / la campana crida: / orejau els ulls, / monges i novícies; / i *estillau* la veu, / ben amorosida», Guasp